

י"ז אדר ראשון תשפ"ב

מי נהר

פנינים לפרשת כי תשא תשפ"ב

בענין נשים בחטא העגל

-א-

יישוב הסתירה בדברי התרגום יונתן בפרשת בלק ע"פ דבריו בפרשתנו שהנשים לא חטאו בעגל

ויאמר אליהם אהרן פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם וגו'. ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם ויביאו אל אהרן (ל"ב ב'-ג')

כתב רש"י (פסוק ב'): באזני נשיכם - אמר אהרן בלבו הנשים והילדים חסים בתכשיטיהם שמא יתעכב הדבר ובתוך כך יבא משה, והם לא המתינו ופרקו מעל עצמן.

ובתרגום יונתן (פס' ג') מבואר דהנשים אכן סרבו לתת תכשיטיהן לעגל, וז"ל: וסריבו נשיא למיתן תכשיטיהון לגבריהון, ומן יד פריקו כל עמא ית קדשי דדהבא די באודניהון ואייתיו לאהרן.

במדרש תנחומא (כאן אות י"ט) מפורש דהוא מטעם שמיאנו לחטוא, וז"ל: אמר להם אהרן פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם וכו', הלכו אצל הנשים עמדו עליהם ואמרו ח"ו שנכפור בהקב"ה שעשה לנו כל הנסים וגבורות האלו ונעשה עבודה זרה, כיון שלא שמעו להם מה כתיב שם ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזני נשיהם לא נאמר, אלא אשר באזניהם, עכ"ל.

וכן איתא במדרשים שהנשים לא נטלו חלק בחטא העגל ואף מיחו בבעליהן¹.

¹ כן איתא במדרש במדבר רבה (כ"א י'), וכ"ה בתנחומא פר' פנחס ז' ובילקוט רמז תשע"ג): אותו הדור היו הנשים גודרות מה שאנשים פורצים, שכן את מוצא שאמר להן אהרן פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם, ולא רצו הנשים ומיחו בבעליהן שנאמר ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב וגו', והנשים לא נשתתפו עמהן במעשה העגל. ובמדרש ויקרא רבה (ב' א') איתא: ואשה בכל אלה לא מצאתי (קהלת ז' כ"ח) - אלו נשי דור המדבר. וביארו המפרשים דהיינו שלא השתתפו בעגל דכתיב ביה (ל"ב ד') 'אלהי' אלהיך ישראל, (עי' רבנו בחיי פר' ויקהל ל"ה כ'). ובפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ה) איתא: שמעו הנשים ולא קיבלו עליהם ליתן נזמיהן לבעליהן, אלא אמרו להם לעשות שקוץ ותועבה שאין בו כח להציל לא נשמע לכם. ונתן הקב"ה שכרן בעוה"ז שהן משמרות ראשי חדשים וכו', עכ"ל. והובאו הדברים בטור (או"ח סי' תי"ז), ועיי' רש"י במגילה (כ"ב: ד"ה ראשי חדשים) ובתוס' שם (ד"ה ושאיין).

באלשיך ריש פרשתנו ביאר הטעם למחצית השקל ולא שקל שלם - משום שהנשים לא חטאו בעגל, ונמצא כי בת זוגו שהיא חציו האחר לא נפגם, וכ"כ החתם סופר בדרשות (קיי"ז). ד"ה שקל, קנ"ג. ד"ה ואת. והכלי יקר בספרו שפתי דעת בפרשתנו (מאמר קמ"א) כתב נמי כן, והוסיף: וכדי לפרסם צדקת הנשים סמך לכאן פרשת הכיור שנעשה ממראות הנשים הצובאות המורה ג"כ על כשרותן. וכ"כ בצידה לדרך כאן, ובעל השבט מוסר בספרו ידו בכל סי' תקי"א.

סתירה בדברי התרגום יונתן אם בלעם ראה בישראל עובדי עבודה זרה

לפי דברי התרגום יונתן כאן דהנשים לא חטאו בעגל, נלע"ד ליישב מה שהקשה זקני **החתם סופר** (פר' בלק ד"ה תרגום) סתירה בדברי התרגום יונתן בפרשת בלק, וז"ל החת"ס: תרגום יונתן סותר עצמו, בפסוק (במדבר כ"ג א') בנה לי בזה שבעה מזבחות כתב כיון שראה בהם עובדי עבודה זרה שפלטם הענן אמר בנה לי בזה ז' מזבחות, ושוב בפסוק לא הביט און ביעקב (שם כ"א) כתב לא הביט פלחי עבודה זרה בדבית יעקב. (ועי"ש מה שכתב ליישב).

ויתכן לומר בזה, דהנה **בתרגום יונתן** עה"פ (שם כ"ד א') 'וישת אל המדבר פניו' מבואר דבלעם ביקש לקללם על ידי שיזכיר עליהם מעשה העגל שעשו במדבר. ולפי"ז מובן שבאמת ראה בבני ישראל עבודה זרה ולכן אמר לבלק לבנות לו מזבחות, כי סבר דיוכל לקללם מחמת עוון העגל שיש בידם, וזהו שתירגם יונתן שם 'והוה כיון דחמא בלעם יתהון דפולחנא נוכראה ביניהון חדא בלביה ואמר לבלק בנה לי וכו'.

אמנם הנשים לא חטאו בעגל, כמבואר בדברי התרגום יונתן בפרשתנו, וידוע שהנשים קרויות 'בית יעקב' כמו שכתב רש"י עה"פ (פר' יתרו י"ט ג') 'כה תאמר לבית יעקב' - אלו הנשים, וכן הוא **בתרגום יונתן** גופיה שם.

מעתה י"ל שזו כוונת התרגום יונתן עה"פ לא הביט און ביעקב - 'לית אנא מסתכל פלחי טעוותא **בדבית יעקב**', היינו שאצל הנשים שנקראו 'בית יעקב' אינו רואה עבודה זרה, ומיושבת שפיר הסתירה בזה².

*

---

² יתכן להוסיף בזה, דהנה הזכרנו (לעיל בהערה) דרשת חז"ל עה"פ 'ואשה בכל **אלה** לא מצאתי דקאי על הנשים שלא נשתתפו בעגל דכתיב ביה '**אלה** אלהיך ישראל'. והנה הר"ת לא הביט און הוא '**אלה**', ונרמז בזה ד'לא הביט און ביעקב' היינו שלא חטאו בעגל, וכמו שנתבאר דהכוונה לנשים שנקראו 'בית יעקב'.

והנה מצינו ביציאת מצרים דאף שהאנשים לא היו ראויים להיגאל, והיה קטרוג עליהם דעבדו עבודה זרה במצרים (עי' ילקוט רמז רל"ד), מ"מ נגאלו בזכות נשים צדקניות כדאיתא בסוטה (י"א א:), ונראה מזה שזכותן של הנשים הגינה אף עליהם ומכוחן נגאלו גם האנשים. והכי נמי י"ל דכשבלעם רצה לקללם מכח חטא העגל שעשו, עמדה להם זכות הנשים שלא חטאו. ומצאתי שכן כתב **בתפארת יהונתן** (פר' כי תצא עה"פ על דבר אשר לא קדמו וגו') דבלעם סבר לקללם אף שידע כי ברוך הוא, משום שחשב דמחמת העגל נהפך ה' להם לאויב ויש מקום לקללה לחול, דכתיב וישת אל המדבר פניו - לעגלא דעבדו במדבר, אלא שבעגל לא חטאו הנשים וא"כ זכות הנשים הגינה עליהם, עי"ש. ועפ"ז אתי שפיר דאחר שאמר לא הביט און ביעקב - דפירושו לפי מה שביארנו בדברי התרגום יונתן שהנשים לא חטאו בעגל - המשיך לומר (בפסוק שאחריו) '**אל מוציאם ממצרים** וגו'', והיינו דכשם שהוציאם ממצרים בזכות נשים צדקניות, כמו כן אין קללתו יכולה לחול עליהם - אף שעבדו עבודה זרה - מחמת זכות הנשים שלא חטאו.

טעם שהנשים לא נכשלו בחטא העגל

יתכן לתת טעם והסבר להא דמבואר במדרשים שהנשים כולן לא נכשלו בחטא העגל. [דבפשוטו הדבר טעון ביאור, שהרי ללא ספק פיתוי היצה"ר לזה היה גדול מאוד, (כדמוכח ממה שבני ישראל נכשלו בחטא החמור הזה סמוך לגילוי השכינה של קבלת התורה וניסי ציאת מצרים), ואיך עמדו דוקא הנשים בכשרותן ולא נגררו בזה אחרי האנשים].³

ביזת הים - ולא ביזת מצרים - גרמה את חטא העגל

בהקדם מה שכתב בפירוש הקדמון **נזר הקודש** (על המדרש ב"ר כ"ח ז' ד"ה ועד"ז), וכן בספר **זכותא דאברהם** (להגה"ק מטשכנוב זצ"ל, דרוש לשבת הגדול שנת תקצ"ד): אמרינן בגמרא (עי' ברכות ל"ב.) 'ודי זהב' - כסף וזהב שהשפעת להם הם גרמו להם שעשו את העגל. והנה לכאורה לא יתכן שיגיע על ידי מצות ה' מכשול, אחרי שבאמת לא היו רוצים בזה רק לקיים מצות המקום (ראה ברכות ט'). ולכך נראה לומר דביזת מצרים באמת לא גרם להם שום מכשול, רק שכבר אמרו (במדרש במד"ר י"ג י"ט, תנחומא בא ח', ילקוט רמז ר"ח) גדולה ביזת הים מביזת מצרים, ומשה הוצרך להסיעם בעל כרחם כמו שפירש רש"י בפרשת בשלח עה"פ (ט"ו כ"ב) ויסע משה את ישראל וגו', וזה היה הגרמא בנזקין לעשות את העגל - אחרי שהיו רדופים לביזה בלי ציווי הקב"ה.

וזה פירוש הפסוק (הושע ב' י') 'וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעלי, וצ"ב למה לא כללם יחד 'כסף וזהב הרביתי לה ועשו לבעלי'. אלא דבברכות (ל"ב.) מיייתי מפסוק זה שחזר הקב"ה והודה שריבוי הזהב שהשפיע להם גרם להם לחטא בעגל. והנה איתא במדרש על פסוק (שה"ש א' י"א) תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף, 'תורי זהב נעשה לך' - זו ביזת הים, 'עם נקודות הכסף' - זו ביזת מצרים. הרי שביזת מצרים מכונה בשם 'כסף' וביזת הים בשם 'זהב', כי גדולה ביזת הים יותר מביזת מצרים. וזה פירוש 'וכסף הרביתי להם' דהיינו שביזת מצרים המכונה בשם 'כסף' אני הרביתי להם - שהיה במצותי ובאמת לא בא ע"י זה שום מכשול, רק 'וזהב' דהיינו ביזת הים המכונה בשם זהב - עשו לבעל, זאת היה הגורם לחטא העגל. ומובן דלפיכך הוכיחם משה על 'די זהב' דוקא - הוא ביזת הים שנקראת 'זהב', דהיא שגרמה להם חטא העגל מאחר שלקחו מעצמם.⁴

וכדברים הללו כתב נמי הגה"ק **רבי שלמה קלוגר** זצ"ל במקומות רבים בספריו⁵. **והחתם סופר** כתב נמי (תו"מ פרשת בא עמ' מ'): כי מה שעשו העגל 'ודי זהב' היה מזהב ביזת הים,

³ ותינח שבט לוי שלא חטאו, י"ל דהוא בזכות התורה שעסקו בה כבר בהיותם במצרים (ראה מדרש במד"ר ט"ו י"ב), שהרי התורה היא תבלין כנגד היצה"ר.

⁴ הנה עה"פ בפר' שמות (ג' כ"א) והיה כי תלכו לא תלכו ריקם, כתב **בעל הטורים**: ב' במסורה, 'לא תלכו' ריקם, ואחרי אלהים אחרים 'לא תלכו' (ירמיה ז' ו'). ויתכן שנרמז בזה דאף שיוצאים ממצרים ברכוש גדול, מכל מקום לא יגרום להם ללכת אחרי אלהים אחרים, כי היה זה בציווי השי"ת.

⁵ ראה בספרו **חכמת התורה** פר' לך לך עמ' קצ"א רי"ד ותע"ז, פר' מקץ עמ' רנ"ז ושנ"ט, פר' שמות עמ' תקט"ז, פר' בא עמ' תקמ"ז, פר' בשלח עמ' תקנ"ט, פר' יתרו עמ' תקצ"ז, פרשתנו עמ' רנ"ו. ובספרו **קהלת יעקב** לשבת שקלים עמ' נ"ו קפ"ב ורנ"ו, לפסח ח"א עמ' מ"ה (ועיי' שכתב כעין ביאורנו כאן בטעם שלא חטאו הנשים בעגל) ותקל"א. ובספרו **תהלות ישראל** ח"א עמ' קנ"ח, ובהגש"פ **מעשה ידי יוצר** עמ' תי"ג.

וראה **בחכמת התורה** (פרשתנו עמ' מ"א) ובשפתי **זעת** (מבעל הכלי יקר, בפרשתנו מאמר קמ"א) שביארו בדרך זה מה דאיתא ב**ירושלמי** (שקלים פ"א ה"ג) עה"פ בפרשתנו (לי י"ג) זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל וגו' - **כל דעבר בימא יתן**, וילפינן מזה דחיוב נתינת מחצית השקל חל על כל מי שעבר בים סוף.

אבל מביזת מצרים לא נכשלו, עכ"ל. ובספר **אמרי שפר** מתלמיד החת"ס (עמ"ס ברכות ט'): ד"ה ולפי"ז) כתב: שמעתי ממורי הגאון ז"ל בפסוק 'ויסע משה את העם' ודרשו חז"ל שהסיעם בעל כרחם, והטעם מפני שביזת הים היא גרמה שעשו ישראל את העגל וביקש משה להסיעם שלא יקחו אותה ביזה, עכ"ל.

ע"פ דבריהם נוכל להבין מה שמבואר במדרש **תנחומא** (פרשת תרומה ה') דלנדבת המשכן הביאו מביזת הים דייקא, וצ"ב. אולם לפי מה שנתבאר י"ל שהיה זה בשביל שיתקנו באותו דבר בו קלקלו, ועל דרך דאיתא בברכות (מ'). 'שבדבר שנתקלקלו בו נתקנו'.

הנשים לא נטלו מביזת הים

והנה כתב בספר **שפתי כהן** (להג"ר מרדכי הכהן מצפת זצ"ל מגורי האריז"ל, בפרשת שמות ד"ה ושאלה אשה): מה שאמר כאן (ג' כ"ב) 'ושאלה אשה' - זהו שכר הנשים, ולפי שלא היה בהן השיעבוד כל כך⁷, נתן להן ביזת מצרים שאינה כל כך, כמו שאמרו ז"ל (ילקוט רמז ר"ח) כנפי יונה נחפה בכסף - זו ביזת מצרים, דימו אותה לכסף וכו', (ויצוין לסוטה י"א: שבשכר הנשים זכו לביזת מצרים). ואברותיה בירקרק חרוץ - זו ביזת הים, זו היתה לאנשים שהם נשתעבדו יותר מן הנשים. אם כן ביזת מצרים היתה מנשים לנשים - לזה אמר 'ושאלה אשה משכנתה', וביזת הים היתה מאנשים לאנשים לזה אמר 'איש מאת רעהו', עכ"ל⁸.

נמצא מבואר לפי דבריו שהנשים כלל לא נטלו חלק בביזת הים, רק בביזת מצרים⁹.

וראה עוד ב**שפתי כהן** פרשת ויקהל (עה"פ ויבואו האנשים על הנשים): ואפשר לומר כי אלו התכשיטין שלקחו ממצרים ה' נתן להם בשכר טרחם, כמו שכתבנו פרשת שמות, ולא משל בעליהן - שאין מקבלין צדקה מהנשים אלא דבר מועט לפי שגונבין משל בעליהן (ב"ק קי"ט), **כן צריך לומר שלא נתנו ממה שלקחו מביזת הים - כי מציאת האשה לבעלה**. וכן ביזת הים היא של אנשים שמתו שלא היו עמהם נשים, ואלו התכשיטין הם תכשיטי נשים,

---

וצ"ב מה השייכות בין מצות מחצית השקל לקריעת ים סוף. אלא דאיתא עוד (בירושלמי שם) דמחצית השקל בא לכפר על עון העגל, וכיון שעון העגל נמשך ממה שנטלו ביזת הים, על כן 'כל דעבר בימא' יתן.

⁶ ואפשר דזהו שאמרו במדרש (שמו"ר נ"א ח', תנחומא תרומה ח') 'אמר הקב"ה יבא זהב המשכן ויכפר על זהב העגל' (אף שבמשכן נדבו י"ג מינים ולא רק זהב) - דמה שנותנים למשכן מהביזה שנקראת 'זהב' היא שתכפר על מה שנכשלו בעגל ע"י ביזה זו עצמה.

[אמנם באמרי שפר (הנ"ל בשם רבו החת"ס) סיים 'וביזת מצרים היתה אהובה לפניו וממנה עשו את המשכן'. וזה דלא כמבואר במדרש תנחומא שהביאו תרומת המשכן מביזת הים].

⁷ ראה ב**שפת אמת** מגילה (ד'). שנקט דהנשים לא היו בכלל השעבוד, ומה דאיתא (סוטה י"א): שהחליפו מלאכת אנשים לנשים, באקראי היה (ועי"ש מה שביאר עפ"י).

⁸ נראה שע"פ דבריו מדויק מאוד שהגמרא בברכות (ט'): דורשת הכתוב (תהלים ס"ח י"ג) 'ונות בית תחלק שללי' על ביזת מצרים, ויליף מזה שהשאלום בעל כרחם דמצרים. וראה **מלבי"ם** (בתהלים שם, ועי"ש ברד"ק): נות בית - בעלת הבית שהנוה שלה. וצ"ב מה ענין האשה דייקא לביזת מצרים, והרי הציווי היה גם על האנשים. ולדברי הש"ך דהציווי על ביזת מצרים היה דוקא על הנשים - אתי שפיר היטב. ומתורץ בזה מה שהקשה הפני יהושע שם מנין שפסוק זה עוסק בביזת מצרים, והרי אפשר לפרש שביזת מצרים נעשתה בדרך שאלה ולא בעל כרחם של המצריים, והפסוק עוסק בביזת הים שאכן נעשתה בעל כרחם של המצריים כשטבעו בים. ולהנ"ל מיושב, דמהא גופא שנקט הכתוב 'ונות בית' מוכח שקאי על ביזת מצרים, ולא על ביזת הים שהנשים לא נטלו בה חלק, ודוק.

⁹ והנה אף שמדברי הש"ך עולה שהיה ציווי לאנשים על ביזת הים, ואין זה עולה בקנה אחד עם דברי המפרשים הנ"ל שבים נטלו מעצמם בלא ציווי, מ"מ גם לפי דרכם נוכל לקיים עכ"פ מה שכתב דהנשים לא נטלו חלק בביזת הים.

אם כן מוכרח הוא לומר שהם ממה שלקחו במצרים שאמר ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב, עכ"ל. הרי שגם אם נטלו הנשים בביזת הים מכל מקום לא זכו בזה לעצמן אלא היה זה לבעליהן¹⁰.

ואתי שפיר היטב הא דהנשים לא חטאו בעגל, מאחר שלא היה להם עיקר הגורם למכשול העון¹¹.

[בלכתנו בזה יובן שמהאי טעמא נמי לא חטאו שבט לוי בעגל, דכתב בשפתי כהן ר"פ קרח: שמעתי שכשאמר הקב"ה למשה דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו וגו', לא נאמר זה אלא לישראל שהוא להם חלף עבודתם (עי' סנהדרין צ"א.), אבל שבט לוי שלא היו בעבודה לא הותר להם והוא גזל בידם וכו', ושום אחד מבני לוי לא פשט יד לא בביזת הים ולא שאלו ממצרים, עכ"ל. וכן כתב בפרשת דרכים (סוף דרוש ד'), עי"ש. ומובן דמטעם זה גם הם לא חטאו, ועל דרך שנתבאר¹²].

*

---

¹⁰ ואולי צ"ל לפי דבריו שבמצרים לא היו הנשים ניזונות מבעליהן ולכן לא היו מעשה ידיה ומציאתה לבעלה. אי נמי שהיה זה בכלל גזירת השי"ת שתהיה ביזת מצרים לנשים עצמן בשכר עבודתן. ומה שכתב דביזת הים היה לבעל כי מציאת האשה לבעלה, אף שהיו ניזונים אז מהמן ולכאורה לא בעלה הוא שפירנסה, י"ל משום שהאשה היתה מקבלת המן מבעלה, דהוא היה מלקט ומביא לה כדכתיב (פר' בשלח ט"ז ט"ז) זה הדבר אשר צוה ה' לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר לגלגלת מספר נפשותיכם איש לאשר באהלו תקחו (עי' רש"י שם), ומשמעות הכתוב דהאיש היה לוקח עבור אנשי ביתו, ויתכן שגם בזה נחשב שניזונות מהבעל. וראה רבינו בחיי (פרשת בשלח שם) שכתב: ומה שאמר מספר נפשותיכם איש לאשר באהלו תקחו, לאשר באהלו - זו אשתו שהיא ראויה להיות נמצאת באהל וכו', ולימד הכתוב בדרך אסמכתא שחייב אדם במזונות אשתו ובניו הקטנים, וזהו שאמר מספר נפשותיכם, כן פירש רבינו חננאל ז"ל, עכ"ל. ונראה מבואר מדברי רבינו חננאל כדכתבנו, דמה שהיה הבעל מלקט המן עבור אשתו ומביא לה נחשב שהיתה ניזונת ממנו. [או י"ל דהש"ך נקט כדעת הרא"ש (כתובות פ"ו סי' א') דגם כשאינה ניזונת - מציאתה לבעלה, (ועי' טור אהע"ז סי' פ"ד שהביא בזה מחלוקת הרמ"ה והרא"ש)].

¹¹ אך בעיקר דברי הש"ך יש להעיר מהילקוט (רמז קס"ג) דמפורש שהנשים זכו בשכרן לביזת מצרים וביזת הים. ואולי לפי מה שיתבאר (להלן בדברינו) שנחלקו המדרשים אם הנשים חטאו בעגל, י"ל דהילקוט ס"ל נמי כמ"ד שהנשים חטאו.

¹² אלא שבעיקר הדברים צ"ב לפ"ז מהו שבחו של משה רבינו (בסוטה י"ג). 'שכל ישראל כולן נתעסקו בביזה והוא נתעסק במצות שנאמר חכם לב יקח מצות', והרי היה משבט לוי שלא נטלו חלק בביזת מצרים. וכבר עמד בזה הפרשת דרכים (בסוף הדרוש שם), והפרי מגדים בתיבת גמא (פרשת בשלח אות ג'), עי"ש מה שתירצו. ובמלאכת הקדש (ליוורנו שנת תקס"ג, פר' בא ד"ה שלא יאמר אותו צדיק) חלק מכח זה על דברי השפתי כהן, ונקט דשבט לוי נטלו מהביזה כי גם היו משועבדים תחת ידי מצרים אלא שלא היו בעבודת פרך כל כך כישראל.

נשים פטורות ממצות סוכה משום שלא חטאו בעגל

בדרשות **חתם סופר** (לסוכות דף נ"ג ע"ב ד"ה שאלה) כתב לבאר הטעם שנשים פטורות ממצות סוכה, והרי אף הן היו באותו הנס דענני הכבוד, (עיי' תוס' פסחים ק"ח: ד"ה היו שהקשו כן¹³). אלא דענין ענני הכבוד הוא שפלט החוטאים בעגל, וכשמחל להם הקב"ה ביוה"כ חזר וקלטם הענן, על כן עושים אז סוכות זכר לענני הכבוד. ונשים שלא חטאו בעגל לא פלטם הענן מעולם, על כן הן פטורות מסוכה.

[ועיקר הענין דסוכות הוא לזכר מה שחזרו וקלטום ענני הכבוד לאחר כפרת יוה"כ, כן כתב ביתר הרחבה בדרשות חת"ס לשבת שובה (דף כ"ט ע"א ד"ה בילקוט), עיי"ש. וזה על דרך מה שידוע מהגר"א בפירושו לשיר השירים (א' ד', וכ"ה בקול אליהו פר' אמור) דחג הסוכות הוא ביום שהתחילו לבנות המשכן דאז חזרו ענני הכבוד שנסתלקו בחטא העגל¹⁴.

וראה בספר עין אליהו מגילה (ד'). שכתב כדברי החת"ס - לבאר הטעם שנשים פטורות ממצות סוכה - ע"פ דברי הגר"א, (ועיי"ש שיישב עפ"י קושיית הטורי אבן שם), וכ"כ בספר לפלגות ראובן (ח"ז, בחידושים למגילה שם). וכבר קדמם בזה בספר הרי בשמים וערוגת הבושם (שאלוניקי שנת תקנ"ג, ס"פ פנחס).

*

---

¹³ והנה בוודאי אין כוונת התוס' להקשות על טעם התורה, וכמש"כ **המהר"ל** (בגבורות ה' פמ"ח) וז"ל: וא"ת בישיבת סוכה נמי לחייבו משום שהיו בנס של סוכה, ואין זה קשיא דאע"ג שהיו הנשים בנס סוכה רחמנא פטרה הנשים והמלך יכול לפטור את מי שירצה מן השעבוד אע"ג דלפי הסברא הכל משועבדים, יכול לפטור את שירצה, עכ"ל. ונראה דקושיית התוס' היא דמכל מקום יתחייבו הנשים מדרבנן מטעם דאף הן היו באותו הנס. וכן ביאר **רעק"א** במשניות (מגילה פ"ב מ"ד). אי נמי קושייתם על הגמ' בסוכה (כ"ח:): דמקשה ל"ל קרא דהאזרח לפטור נשים מסוכה תיפוק ליה דהוי מ"ע שהז"ג, ולכאורה הול"ל דאי לאו קרא הו"א דיתחייבו כי היו באותו הנס, (עיי' **טורי אבן** מגילה ד'). שהקשה כן, ובהגהות ה**ברוך טעם** על הטו"א שם כתב דהתוס' בפסחים כיוונו לשאלה זו). עוד יתכן לומר בכוונת קושיית התוס', דנילף מהא דהתורה פטרה נשים ממצות סוכה דאין מקום לחייב מצד סברא זו דאף הן היו באותו הנס.

¹⁴ יצויין דמקור קדום לדברי הגר"א מצינו בספר **יפה עינים** (למהר"ש יפה זצ"ל בעל היפה תואר, בדרוש לחג הסוכות דף קע"ט:): בשם ספר לבנת הספיר, וכ"ה בדרשות **מהר"ם חביב** בדרוש ב' לפרשת אמור. וראה עוד מה שהרחבנו בענין זה להלן בפרשת אמור, (ועיי"ש מה שכתבנו בזה בענין שבט לוי שחייבים בסוכה אף שלא חטאו בעגל).

נדבת הנשים למשכן - לכפרת עון בעליהן בעגל

באור החיים ריש פרשת תרומה (עה"פ מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי) כתב ד'מאת כל' אתי לרבווי אשה, וביאר דאף שמבואר בגמרא (ב"ק קי"ט.) דאין לוקחין מהנשים אלא דבר מועט בלא רשות בעליהן, מכל מקום בנדבת המשכן הותר לקחת מן הנשים אף דבר מרובה מאחר שהמשכן הוא כפרה על חטא העגל כמבואר במדרש, 'והנשים גם כן במקום כפרה לוקחים מהן', (ועי"ש שכתב טעם נוסף).

והנה מה שכתב דבמקום כפרה לוקחים מהנשים צריך ביאור, שהרי הנשים לא חטאו בעגל כמבואר במדרשים ולא הוצרכו לכפרה כלל¹⁵.

ובברכת שמעון (להג"ר ברוך שמעון שניאורסון זצ"ל, שם) הקשה כן, וכתב ליישב דמכל מקום הוצרכו כפרה על שלא מנעו מבעליהן לחטוא, (ועי"ש שדן בזה אם יש חיוב ערבות בנשים). אמנם דבריו נסתרים לכאורה מדברי המדרש (במד"ר כ"א י' ותנחומא פנחס ז') שאיתא להדיא 'ומיחו בבעליהן'.

ובעיקר דברי האור החיים צ"ב עוד, דמאחר שהטעם שאין לוקחים מן הנשים דבר מרובה הוא משום דחיישינן שאינו ברצון הבעל והוי גזל, אי"כ מאי שנא במקום כפרה.

ואולי יתכן לומר בביאור דברי האוה"ח, דהנה בשו"ת **נודע ביהודה** (מהדו"ת יו"ד סימן קנ"ח) נשאל באשה שיודעת שבעלה מקמץ בנתינת צדקה ואינו נותן לפי ערכו, והיא נושאת ונותנת תוך הבית ומחלקת צדקה לפי העושר ויודעת שבעלה מקפיד אם מותר לקבל ממנה. והשיב הנודע ביהודה דגזל גמור הוא, ואף שבית דין כופין על הצדקה מכל מקום מי שם האשה לשופטת ואשה פסולה לדון, וגם לבי"ד אין רשות ליקח ממנו בלי ידיעתו, רק מודיעין וממשכנין ולוקחין בפניו בעל כרחו. ורבי עקיבא שחילק מעות רבי טרפון בלי ידיעתו (סוף מסכת כלה), בטוח היה שיסכים רבי טרפון אחר כך, וכאשר היה באמת, ואם היה רבי טרפון מקפיד היה רבי עקיבא מחזיר לו משלו, עכ"ד. ומבואר בזה דבמקום שלבטח יסכים שרי אף בלא ידיעתו.

ויתכן שבדרך זו יובן מה שכתב האוה"ח שבמקום כפרה לוקחים מהנשים, היינו דמאחר שהיתה בנתינה זו כפרה על חטא העגל, נמצא דע"י שינתן מממונו של הבעל למשכן תהיה לו כפרה – משום כך י"ל שבוודאי מסכים לכך, וכדמצינו בגמרא (קידושין נ'). 'דאנן סהדי דניחא ליה בכפרה', (ובב"ב מ"ח. 'דניחא ליה דתיהוי ליה כפרה').

[ואף שהאנשים הביאו בעצמם נדבה מממונם ולכאורה די בזה לכפרתם, י"ל דהוצרכו נמי לתכשיטי הנשים דייקא לשם כפרת העגל, דאיתא במדרש (שמו"ר מ"ח ו') כשעשו העגל אמר הקב"ה למשה בדוק אותן שיעשו את המשכן, מה כתיב באותו קלקלה 'פרקו נזמי הזהב' ומה הביאו – נזמים, וכשעשו המשכן עשו אותו נדבה ומה כתיב 'כל נדיב לב הביאו חח ונזם טבעת וכומז' – בנזמים חטאו ובנזמים נתרצה להם וכו', אמר משה לפני הקב"ה כתבת 'כי יגנוב איש שור או שה וטבח או מכרו חמשה בקר ישלם תחת השור' הרי הביאו ה' – חח ונזם טבעת עגיל וכומז, עכ"ל המדרש. נמצא שהיה צורך בתכשיטי הנשים עבור כפרתם. ויובן טפי לפי מה שכתב **החתם סופר** בפרשת ויקהל (ד"ה ויבאו הג') וז"ל: ואמנם יען חטאו בעבודה זרה כדי להתיר עריות בפרהסיא, על כן ראוי שיביאו זהב לכפר על זהב עגל, ותכשיטי נשים לכפר על הרהורי זנות].

¹⁵ והאור החיים הק' עצמו בפרשתנו (ל"ב ב') הזכיר דברי המדרש שהנשים לא רצו לתת הנזמים, עי"ש.

שוב ראיתי שבספר **עץ הדעת טוב** (למהרח"ו, פרשת ויקהל ד"ה ונחזור) כתב: גם רמזו הנשים שבח אחר גדול, כי אע"פ שהן לא חטאו בעגל אלא בעליהן, רצו בנדבתן לתקן ולכפר עוון בעליהם, עכ"ל. ולפי מה שנתבאר הרי שזו גם כוונת האוה"ח, ואתי שפיר היטב.

*

-ה-

ביאור דברי המדרש 'נשי דור המדבר כשירות היו כיון ששמעו שהן אסורות לבעליהן מיד נעלו דלתותיהן'

איתא במדרש שיר השירים רבה (ד' כ'): נשי דור המדבר כשירות היו כיון שהגיעו לאותו מעשה עמדו ונמלכו עצמן ולא נתנו כלום מנזמיהן למעשה העגל, וכיון ששמעו שהן אסורות להן מיד נעלו דלתותיהן.

וכן הוא במדרש ויקרא רבה (ב' א'): רבי אומר נשי דור המדבר כשירות היו, כיון ששמעו שהן אסורות לבעליהן מיד נעלו דלתותיהן.

ויש לעיין בכוונת המדרש, על מה ולמה נאסרו הנשים על בעליהן במדבר.

[א] הנשים נאסרו מפני שבעליהן עבדו עבודה זרה

במתנות כהונה (בשה"ש רבה) כתב: שהן אסורות וכו' - מפני שבעליהן היו עובדי עבודת כוכבים. וכן כתב עוד (בפירושו לויקרא רבה): שהן אסורות לבעליהן - פירוש שעבדו עבודה זרה והשתחוו לעגל והנשים לא השתחוו. אך בידי משה (על שה"ש רבה) כתב על דבריו: פירוש המתנות כהונה אין לו שחר. [אכן מצאתי מקור נאמן לביאורו של המתנות כהונה בפירוש **האלשיך** בפרשתנו (לי י"ג, ל"ג ח' ולהלן ל"ה כ"ב), ויובאו הדברים בהרחבה בס"ד להלן בפרשת ויקהל¹⁶].

[ב] אחרי העגל חזרו לראות דם נדה

ופירש שם **הידי משה**: נראה על דרך דאיתא בפרקי ר"א שלא היו הנשים נדות כל זמן שהיה השכינה ביניהם, ואחר שחטאו בעגל חזרו הנשים להיות טמאות בטומאת הנדה, וזה הוא כוונת המדרש. וכ"כ בליקוטי יהודה (פרי ויקרא ד"ה דבר אל בני"י) בשם האמרי אמת: כ"ק אא"ז מרן אדמו"ר זצ"ל מגור אמר שיש לפרש ע"פ המדרש תנחומא (ס"פ מצורע) שעד חטא העגל לא היו הנשים רואות דם נדה, עכ"ל. [וקצת יש להעיר מלשון המדרש 'כיון ששמעו שהן אסורות', דלפי ביאורם אינו שייך כל כך לשון שמיעה בזה].

[ג] כששמעו איסור נדה

בפי' מהרז"ו כתב על דרך זה: כששמעו ממש פרשת נדות ויולדות וזבות ועריות וכו'. וכן כתב לי מרן **הגר"ח קניבסקי** שליט"א דכוונת המדרש כששמעו איסור נדה. [ויש להעיר על כך מהא דמבואר במדרשים שכבר במצרים נהגו באיסור נדה וטבלו לנידתן, (ראה שמו"ר ט' י', תנחומא וארא י"ד ותנדב"א פ"ז דלכך הביא הקב"ה על המצריים מכת דם לפי שלא היו מניחים בנות ישראל לטבול מנדתן)].

[ד] נאסרו בשלשת ימי הפרישה

בידי משה על המדרש ויקרא רבה הנ"ל כתב: עיין מתנות כהונה, ולא ידעתי מי דחקו לפרש כן, ולמה לא יהיה פירושו כפשוטו ששמעו הציווי של 'אל תגשו אל אשה' שלשה ימים.

¹⁶ **בחזושי הרד"ל** על המדרש (ויק"ר שם) כתב: עיין מתנות כהונה, ודין זה שכתב שנאסרו לעובדי העגל אינו ברור ותלי באשלי רברבי ואכמ"ל בזה, עכ"ל. ויבאר בס"ד בדברינו לפרשת ויקהל.

ה) קאי על אותן שהיו נשואות לעריות שאסרה תורה

ביפה תואר כתב דהכוונה לאותן שהיו נשואות לאסורים להן, וכיון ששמעו שהן אסורות לבעליהן היינו כשנצטוו על העריות. וכן כתב **בחדושי הרד"ל**: והפירוש הנכון שכיון ששמעו פרשת עריות שנאסרו לבעליהן קרובים קבלו בשמחה, אבל באנשים דרשו ביומא (ע"ה). בוכה על עסקי משפחותיו. [ויש להעיר על פירושם מדברי המשך חכמה בפרשת ואתחנן (ה' כ"ז) דאחר מתן תורה לא הוצרכו לפרוש מהעריות דגר שנתגייר כקטן שנולד. ואכמ"ל בזה].

ו) בני ישראל הוצרכו לקדש נשותיהן אחרי שקיבלו דין ישראל

אולי י"ל בביאור המדרש ע"פ מה שנסתפקו **האחרונים** אם לאחר מתן תורה הוצרכו לשוב לקחת נשותיהם בחופה וקידושין, כיון שקיבלו עתה דין ישראל, (ראה שו"ת לבושי מרדכי אהע"ז תנינא סי' י"ב, אילת השחר פר' בהעלותך י"ב א', מועדים וזמנים ח"ז סי' רל"ח). אם כן אפשר לומר דמטעם זה נאסרו הנשים לבעליהן עד שיותרו ע"י חופה וקידושין.

ז) הוצרכו לשוב ולקדש נשותיהן אחרי שמתו וקמו לתחיה

עוד דנו בזה **האחרונים** - אם הוצרכו לקדש נשותיהן אחר מתן תורה - מצד חקירת הפוסקים במי שמת וחי ע"פ נס אם פקעה האישות, (עי' ברכי יוסף אהע"ז סי' י"ז, ושיח השדה ח"ב קונטרס הליקוטים סי' ד'), דהנה איתא (שבת פ"ח:) שבמתן תורה יצאה נשמתם והקב"ה החיה אותם¹⁷. וגם מצד זה י"ל שנאסרו על בעליהן אחר מתן תורה, והוצרכו לחזור ולקדשן.

*

אלא שעל כל הפירושים הללו יש להעיר, דאף שבמדרש ויקרא רבה אינו מבואר דמה שנאסרו הנשים לבעליהן שייך לענין חטא העגל, מכל מקום במדרש שהש"ר משמע כן להדיא, [וראה בחידושי הרד"ל (על ויק"ר) שכתב: והמתנות כהונה יצא לו זה מלשון המדרש בשהש"ר דנקט לתרווייהו כחדא שם - שלא נתנו מנומיהן לעגל וכיון ששמעו שאסורות וכו' - לכן פירש שהכל דבר אחד¹⁸]. ולפי הפירושים שנתבארו הרי אין לזה שייכות עם חטא העגל¹⁹.

ח) נאסרו מאחר שהבעלים נעשו מצורעים

אכן המשך חכמה בפרשתנו (ל"ב כ"ז) כתב ביאור אחר בדברי המדרש ולדבריו מובן היטב דהנשים נאסרו על בעליהן מחמת העגל, וז"ל: והפירוש ע"פ מה דאיתא במדרש בפרשת מצורע (ויק"ר י"ז ג') שהעידו עדות שקר בהקב"ה ואמרו לעגל אלה אלהיך ישראל, ומנין שלקו בצרעת שנאמר 'וירא משה את העם כי פרוע הוא' - שפרחה בהן צרעת. וכן במדרש נשא (במד"ר ז' א') 'כל צרוע וכל זב' - מהיכן היו המצורעים וכו' מהעגל, יעו"ש היטב. ומצורע

¹⁷ ויעויין בזה בתו"מ להחת"ס פרשת שמות (ד"ה אז אמרה), בספר המקנה קונטרס אחרון (אהע"ז סימן כ"ו ס"א), פנים יפות פרשת קרח (ע"פ כל טהור בביתך יאכל אותו), בן יהוידע שבת (פ"ח:) ומגילה (ז' א'), שו"ת חיי אשר (סי' פ"ה), שו"ת ציץ אליעזר (חט"ז סי' כ"ד אות ז'), ובספר אדמור"י בעלז (ח"א עמ' רס"ט, עיי"ש מה שאמר בזה מהר"ש מבעלזא למהרש"ם זצ"ל).

¹⁸ אמנם ראה בפ"י מהר"ז שנדחק לומר דשני דברים שונים הם דמייתי המדרש במעלת הנשים.

¹⁹ אכן לפירוש הידי משה בשהש"ר - דאחר שחטאו בעגל חזרו להיות טמאות נדה - אתי שפיר, אך בויק"ר פירש דכוונת המדרש למצות פרישה שנצטוו בה לפני מ"ת כמ"ש אל תגשו אל אשה. ונראה דבויק"ר אין משמעות דמישך שייכא הא דנאסרו לבעליהן עם חטא העגל ולכן פירש דקאי אמצות פרישה, אך במדרש שהש"ר שמשמע דקאי אחטא העגל, על כן פירש שם דקאי אטומאת נדה שחזרה אחרי חטא העגל.

אסור בתשמיש המטה, כמו דאיתא במו"ק (ז' :), ואפילו לרבי מכל מקום בימי ספורו אסור כמו דאת אמרת ויישב מחוץ לאהל, ופשוט, עכ"ל²⁰.

ט] הבעלים היו מנוודים אחרי מעשה העגל

החיד"א בנחל קדומים (פרי בשלח עה"פ ותקח מרים) כתב עד"ז באופן אחר : ונראה דטעם הנשים משום שהבעלים היו מנוודים והמנודה יש צד דאסור בתשמיש המטה, ואחר שעשו המשכן והשרה הקב"ה שכינתו נתרצו להם. ואע"ג דכל ל"ח שנה היו מנודין כמו שאמרו פרק ואלו מגלחין (מו"ק ט"ו :), מכל מקום לא פירשו אלא במעשה העגל שהיה סילוק שכינה²¹.

י] אחרי חטא העגל היו צריכים לפרוש מדין הבחנה

נלע"ד להציע ביאור חדש בדברי המדרש - מדוע נאסרו הנשים על בעליהן והוצרכו לפרוש מהם אחרי חטא העגל, דהנה בשו"ת **תורת חסד** (אהע"ז סי' ג' אות ב') הקשה דלפי המבואר ביבמות (מ"ו. וברש"י שם ד"ה באבותינו) ובכריתות (ט'). דבשעת מתן תורה היה לבני ישראל דין גר שנתגייר, א"כ מאחר דק"ל (יבמות מ"ב). שגר וגירות צריכים להמתין ולפרוש ג' חדשי הבחנה²², נמצא דהיה להם לפרוש אחר מ"ת ולהמתין ג' חדשים, ומקרא מלא הוא (דברים ה' כ"ז) 'לך אמור להם שובו לכם לאהליכם' - שהותרו בנשותיהם מיד, כדאיתא בביצה (ה' :) ובסנהדרין (נ"ט : ועי"ע בתרגום יונתן עה"פ שובו לכם לאהליכם)²³.

והוכיח מזה דאף לרב נחמן אמר שמואל (ביבמות מ"ב). דהטעם לג' חדשי הבחנה הוא מקרא ד'להיות לך לאלקים ולזרעך אחריך' (פירש"י : שאין השכינה שורה אלא על הוודאים שזרעו מיוחס אחריו) - על כרחך דג' חדשי הבחנה הוא רק מדרבנן שנתחדש אחר כך וקרא הוי רק אסמכתא²⁴.

אלא שנתקשה דמאחר שהתירו מפורש בתורה היאך גזרו חכמים על זה אחר כך כמו שכתב הט"ז ביו"ד סי' קי"ז סק"א. [כוונתו לדברי הט"ז הידועים (ביו"ד שם, וכן באו"ח סי' תקפ"ח סק"ה ובחור"מ סי' ב') דאין כח ביד חכמים לאסור דבר שפירשה התורה בפירוש להיות, דאין כח ביד חכמים להחמיר אלא במקום שאין בו לא איסור ולא היתר מפורש מן התורה, משא"כ במקום שיש היתר מפורש מן התורה'. ולפ"ז אף אם נימא דחיוב הבחנה הוא מדרבנן ועוד לא נהג אז, מכל מקום יקשה איך גזרו על כך חכמים הרי מפורש היתרו בתורה מהא דבמ"ת לא המתינו ג' חדשים].

²⁰ וספר באוצר י"ד החיים (אות תת"ב) כתב נמי לבאר המדרש ע"פ תרגום שה"ש (א' י"ב) דבחטא העגל נעשו מצורעין (ינוחת מכתש סגירו על בסרהון'), ומצורע אסור בתשמיש המטה.

²¹ ונראה שרצה לבאר כן בכוונת המתנות כהונה, עי"ש. וראה עוד ספר נתיבות יושר פרשת ויקהל (ל"ה כ"א).

²² דאיתא שם 'לפיכך גר וגירות צריכין להמתין שלשה חדשים להבחין בין זרע שנזרע בקדושה לזרע שלא נזרע בקדושה', וכן נפסק בטוש"ע (אהע"ז סי' י"ג ס"ה).

²³ הנה קושיא זו - מדוע לא הוצרכו בני ישראל ג' חדשי הבחנה אחר מ"ת - כבר הקשה הפנים יפות בפרשת יתרו (י"ט ט"ו ד"ה עוד). ונראה דלפי דברי הגור אריה בפרשת ויגש (מ"ו י') דבמ"ת אף שהיו גרים מ"מ לא נעשו כקטן שנולד, לא קשה מידי (וכ"כ בשו"ת אמרי כהן סו"ס י"ב, ועי"ע שם סו"ס ל"ט). אבל בפנים יפות פרשת יתרו (שם) ס"ל שנעשו כקטן שנולד, (עי"ש ד"אף על גב דלענין ירושה לא היה בהם דין גרים שהרי אמרו בארץ ישראל שהיה ירושה להם מאבותיהם - מכל מקום לענין עריות בטלה קורבתם כדן גר שנתגייר). וכן דעת המשך חכמה בפרשת ואתחנן (ה' כ"ז), וכן מבואר בספר נפתלי שבע רצון (אמשטרדם שנת תס"ה) ס"פ בהעלותך.

²⁴ ראה בבית שמואל (אהע"ז ריש סי' י"ג) שנסתפק בזה, ועי"ש בפתחי תשובה.

ותירץ ע"פ מה דאיתא ביומא (ע"ה). עה"פ והמן כזרע גד - שמגיד להם לישראל אם הוא בן ט' לראשון אם בן ז' לאחרון, וכתב שם בתוס' ישנים: ועדיין לא גזרו שצריכות להמתין ג' חדשי הבחנה כי לא הוצרכו עדיין שהמן בודק, עכ"ל. נמצא דאין זה חשיב היתרו מפורש בתורה, כי מה שלא המתינו חדשי הבחנה הוא משום שמחמת המן לא היה מקום וצורך בכך.

אלא שלכאורה עדיין קשה דהבירור שנעשה על ידי שראו היכן ירד המן היה רק לענין אם הוא מבעל ראשון או מבעל שני, אבל בגר וגירות שנתגיירו דהבחנה היא לדעת אם הזרע נזרע בקדושה או שלא בקדושה, בזה אין בירור כלל ע"י המן. וכתב התורת חסד: מכל מקום מאחר שעיקר מה שהצריכו ג' חדשי הבחנה הוא אם מבעל ראשון או משני וזאת לא הוצרכו אז - שהיה מתברר ע"י המן - ממילא גם בגר וגירות לא גזרו כלל, עכ"ל.

אמנם נראה דעדיין יש להקשות איך גזרו חכמים על הבחנה בגר וגירות - הרי על זה מצינו היתרו מפורש בתורה ממה שהותרו לחזור לנשותיהם מיד אחרי מ"ת.

והנה במכתבי תורה (ממין האמרי אמת מגור זצ"ל, סי' צ"ז) כתב: נ"ל כיון דהבחנה נלמד מאברהם היה לענין זה החשבון מזרע אברהם²⁵.

ונראה דתירוצו מיישב שפיר אליבא דרב נחמן אמר שמואל - שטעם ההבחנה הוא משום 'ולזרעך אחריך' - דזה לא היה שייך גבי אבותינו שקבלו התורה מאחר שהיו זרע אברהם, אבל עדיין יקשה אליבא דרבא שם דסבר שהיא גזירה שמא ישא אחותו מאביו, וייבם אשת אחיו מאמו, ויוציא את אמו לשוק, ויפטור את יבמתו לשוק (עיין רש"י שם).

וראה ברש"י שם שכתב (בד"ה ויפטור) דגבי גר וגירות לחדא מהני הוא דאיכא למיחש, כגון לשמא ייבם אשת אחיו מאמו - שמא מעוברת היתה וכשתלד סבורה היא שכן ז' הוא ובקדושה נזרע ותחזור ותלד בן אחרי וישא אשה וימות בלא בנים וייבם זה את אשתו, דסבור שגם הוא נזרע בקדושה, וכיון שזה נזרע שלא בקדושה הא אינו בנו של זה ונמצא נושא אשת אחיו מאמו, (עיי"ש במהרש"א).

והמאירי כתב שם: ואף בגר וגירות יש לחוש בקצת דברים אלו, והם בהוצאת יבמתו לשוק או ביבום אשת אחיו מאמו כל שנולד לה אחרי בן שהורתו בקדושה, שאם מת האחרון בלא בנים אפשר שהראשון גם כן הורתו בקדושה וסבורים עליו שאינה בקדושה והרי הוא פוטר יבמתו בלא חליצה, או שמא הורתו שלא בקדושה והאחרון אחיו מאמו ולא מאביו וסבורים שהורתו בקדושה ומיבם אשת אח מאם שאין אבות לגוי, עכ"ל. הרי שלדבריו בגר וגירות איכא נמי חשש שמא יפטור את יבמתו לשוק, דאולי כשהורתו בקדושה יסברו שאינה בקדושה ויפטרו לשוק את אשת אחיו שנולד אחרי²⁶.

ולפי שיטת רבא יקשה דהרי חששות אלו היו שייכים גם בבני ישראל אחר מ"ת, ואיך יתכן שהותרו מיד בלא חדשי הבחנה. וראה בתורת חסד שם שכתב: מיהו זה ודאי דאף אם נימא

²⁵ ונראה דאף שלענין עריות בטלה קורבתם כדן גר שנתגייר מכל מקום היו מתייחסים אחר אבותיהם - כמפורש בתורה 'ויתלדו על למשפחותם לבית אבותם', וכדחוכיח בפנים יפות (הנ"ל בהערה) מהא דארץ ישראל ירושה להם מאבותיהם. ומשום הכי כל שהם זרע אברהם לא שייך בהם דין הבחנה, ואין צריך להבחין בין זרע שנזרע קודם מתן תורה לזרע שנזרע אחר מ"ת.

²⁶ הנה לרש"י חוששים רק שמא נזרע שלא בקדושה ויסברו שנזרע בקדושה, ועל כן כתב דהחשש בגר וגירות הוא רק שמא ייבם אשת אחיו מאמו. אבל להמאירי (וכן דעת הריטב"א שם) חיישין גם להיפך - דשמא נזרע בקדושה ויטעו לומר שנזרע שלא בקדושה, ועל כן ס"ל דאיכא בהו גם החשש דשמא יפטור את יבמתו לשוק.

דג' חדשי הבחנה הוי מדרבנן מכל מקום מוכח דהוי גזירה קדמונית טובא, כדמשמע מדברי התוס' ישנים ביומא הנ"ל שכתב הטעם שלא גזרו על זה אז בימי משה מחמת בירור המן²⁷.

ומעתה צ"ע דהרי על החששות שמא ייבם אשת אחיו ושמא יפטור את יבמתו לשוק לא היה המן מועיל מידי, דסוף סוף היו באותו הבית ורק לא נודע אם הוא בן ז' חודשים ונזרע בקדושה ויש לו קורבה, או אם הוא בן ט' ונזרע שלא בקדושה ובטלה קורבתו. [ואף אם נימא דעדיין לא היתה הגזירה אז בימי משה, מכל מקום יקשה כנ"ל - דמאחר שהיתרו מפורש בתורה איך גזרו על כך חכמים].

והנראה ליישב דמאחר שכל טעם הגזירה הוא מחשש שמא ייבם אשת אחיו מאמו ושמא יפטור את יבמתו, אם כן במתן תורה שנעשו חירות ממלאך המות ולא היו מתים (כמבואר במדרשים²⁸, ועי' עבודה זרה ה'), על כן לא היה מקום לגזירה זו כלל ולכן לא הוצרכו לפרוש.

ולפי"ז י"ל דכשחטאו בעגל וחזרו למות הרי שמאז שוב יש מקום לחששות אלו ואכן הוצרכו לפרוש, [וכמבואר באהע"ז (סי' י"ג ס"י ברמ"א) דבנשאת בשוגג צריך לפרוש עד סוף ג' חדשי ההבחנה. והרמב"ם (פי"א מגירושין הכ"ד) כתב: כנס בתוך תשעים יום מפרישין אותן עד אחר זמן. הרי שאף בכנסה כבר מכל מקום צריכין לפרוש עד סוף ג' חדשים].

מעתה יש לבאר דהן הן דברי המדרש 'כיון ששמעו נשי המדבר שאסורות לבעליהן נעלו דלתותיהן' - דמשמע במדרש דאחר חטא העגל הוא שנאסרו על בעליהן - ונתקשו המפרשים להבין משום מה נאסרו, ולפי מה שנתבאר אתי שפיר דנאסרו מחמת הדין דגר וגירות חייבים לפרוש ג' חדשי הבחנה.

*

---

²⁷ והוסיף: וכן משמע מדברי התוס' במגילה י"ג ע"ב שהקשו על מרדכי ואסתר שלא היה שם ג' חדשי הבחנה, ובזוה"ק בהקדמה ד"ח ע"ב גבי דוד המלך ובת שבע וכו'. [וראה מרחשת ח"ב סי' ב' שהוכיח מהמדרש דבימי רות ובועז כבר נהגו בדין הבחנה].

²⁸ וז"ל המדרש בפרשתנו (שמו"ר ל"ב א'), וראה עוד שם מ"א ז', נ"א ח', ויק"ר י"ח ג', במד"ר ט"ז כ"ד): אילו המתנינו ישראל למשה ולא היו עושים אותו מעשה לא היתה גליות ולא מלאך המות שולט בהן, וכן הוא אומר 'והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות', מהו 'חרות' - ר' יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אומר חירות מן גליות, ור' נחמיה אומר חירות ממלאך המות. בשעה שאמרו ישראל 'כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע' אמר הקב"ה וכו' אינו דין שיהיו הן חיינן וקיימין לעולם, וכן הוא אומר 'וממתנה נחליאל' - שנחלו מהקב"ה שיהיו חיים וקיימין לעולם. כיון שאמרו 'אלה אלהיך ישראל' בא מות עליהן וכו', 'אני אמרתי אלהים אתם' והלכתם אחר מדותיו של אדה"ר 'אכן כאדם תמותון'.

שיטה אחרת בחז"ל שהנשים גם הן חטאו בעגל

בעיקר מה שנתבאר בדברי המדרשים שהנשים לא השתתפו בחטא העגל, הנה **הפנים יפות** (בפרשתנו עה"פ והרגו איש את אחיו) כתב דמדברי הרמב"ן שם 'שהיתה מיתתם בסייף כעיר הנדחת' יש להוכיח דהנשים נמי חטאו, דאי לאו שחטאו הרי הן מחצה ובצירוף שבט לוי שלא חטאו הוי רוב כשרים ואין בהם דין עיר הנדחת, אלא על כרחך שגם הנשים חטאו²⁹.

וצ"ע מכל המדרשים (שנזכרו לעיל בריש דברינו) שמפורש בהם שהנשים לא חטאו בעגל.

דעת הש"ס שהנשים חטאו בעגל

והנראה שאכן יש בזה מחלוקת בדברי חז"ל, דהנה עה"פ (פרשת וזאת הברכה ל"ג ט') האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר וגו' כתב **רש"י** (ומקורו **בספרי** שם): כשחטאו בעגל ואמרתי מי לה' אלי נאספו אלי כל בני לוי וציויתים להרוג את אבי אמו והוא מישראל, או את אחיו מאמו, או בן בתו, וכן עשו. ואי אפשר לפרש אביו ממש ואחיו מאביו וכן בניו ממש, שהרי לויים הם ומשבט לוי לא חטא אחד מהם שנאמר כל בני לוי, עכ"ל. וכן הוא **בגמרא יומא** (ס"ו): שבטו של לוי לא עבד עבודת כוכבים שנאמר ויעמוד משה בשער המחנה וגו' ויאספו אליו כל בני לוי, איתיביה האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו וגו' (ופירש **רש"י**:

---

²⁹ וז"ל **הפנים יפות**: אמרתי בדרך דרש לפרש הא דאמר שם ביומא (ס"ו): שאלה אשה חכמה לר' אליעזר מאחר שמעשה עגל שווין מפני מה אין מיתתן שוה, אמר לה אין חכמה לאשה אלא בפלך, וכן הוא אומר וכל אשה חכמת לב וגו'. יש לפרש ששאלתה היתה אף דאמרו שם עדים והתראה בסייף, עדים בלא התראה במיתה, אבל לפי שהיה מיתתן בסייף - והיינו לפי הטעם שהיה להם דין בני נח, אם כן הא קי"ל (סנהדרין נ"ז): ב"נ לא צריכין עדים והתראה, והיינו ששאלה למה אין מיתתן שוה. אך לפי הטעם שהיה להם דין עיר הנדחת אין קושיא, דקי"ל (שם ק"א): בעיר הנדחת שכל א' צריך התראה. אלא דסברה כדעת האומרים דנשים לא חטאו בעגל, וכתבו המפרשים דלפ"ז לא שייך עיר הנדחת, דהרי אם מצטרף שבט לוי עם פלגי דנשים הרי רוב כשרים. ולכאורה יש להוכיח דנשים לא עשו את העגל מדנמסר מלאכת המשכן לכל איש חכם לב, ונשים לא הוכשרו לכל מלאכת המשכן אלא לטווית החוטין בלבד, וי"ל הטעם לפמ"ש התוס' בגיטין (מ"ה: ד"ה כל) בשם ר"ת דכל המצוות שאין הנשים מצוות עליהם כגון תפילין וציצית הנשים פסולות לעשותן, עי"ש. וכיון דמצוות מלאכת המשכן היה לכפר על מעשה העגל לא נצטוו הנשים בהן כיון שלא חטאו, וכיון שלא נצטוו פסולין לעשותן, אלא בטווית החוטין דאין זה אפילו הזמנה, כדאמרין בסנהדרין (מ"ח). אפילו למ"ד הזמנה מלתא מודה בטווין לארז דלאו כלום הוא, ולכך לא הוכשרו אלא בטוויה. ומזה למדה האשה חכמה שלא עשו הנשים חטא העגל ולא נצטוו על המלאכת המשכן, ועי"כ ליכא למימר הטעם משום דין עיר הנדחת. ועל זה השיב לה כיון דמלאכת המשכן היה בחכמה ה' עליהם כדכתיב וכל איש חכם לב אשר נתן ה' חכמה ותבונה וגו', והיא אינה ראויה לחכמה זו כי אין לאשה חכמה אלא בפלך, ואין הכרח שלא חטאו ושפיר י"ל משום דין עיר הנדחת, עכ"ל.

וכן כתב **בחידושי הפלא"ה יומא** שם. והחתם **סופר** הביא דברי רבו הללו בכמה מקומות, (ראה דרושים ואגדות עמ' ק'), דרשות חת"ס ח"א נ"ג ע"ב, חת"ס ליקוטים בפרשת ויקהל. ועי"ע **דברי יהונתן** בפרשתנו אות נ"ב מש"כ ע"ד הגמרא הנ"ל שאלה אשה חכמה וכו').

וידדי **הג"ר חיים יחיאל פריימן** שליט"א כתב לי: עיקר דברי הפנים יפות צ"ע, דוודאי גם לרמב"ן לא היו בדין עיר הנדחת ממש, אלא רק דומיא דעיה"נ. חדא דהא לא נהרגו בסייף אלא ג' אלפים, וכבר דיברו חז"ל ביומא (ס"ו): בההיא סוגיא דמיייתי הפנים יפות מינה) בביאור החילוקים בזה. ומכל מקום איך שיהיו החילוקים (בין למ"ד דהחילוק בין זיבח וקיסר לגיפף וכו' או למ"ד דהחילוק אי הוו עדים והתראה), סוף סוף לאו רובא דישיראל נידונו בה, ואיך נאמר דמשום דינא דעיה"נ - דתלי בהדחת רובן - נידונו בסייף. ותו, דאי נמי הודחו רובן לא היו בדין עיה"נ, דאין דין עיה"נ אלא בעיר גרידא, אבל אם הודחו רובו של שבט (וכ"ש רוב דכולהו שבטים) אינם נידונים בדין עיה"נ, כמבואר ברמב"ם. ואכן מבואר בסוף דברי הרמב"ן דהכל היה הוראת שעה, ומיייתי ראיה מהא דגיפף ונישק דלדורות אינו חייב מיתה, אבל מכל מקום לא על זה לחוד כתב דהוראת שעה היתה אלא אכולא מילתא, וממילא מבואר דגם מה שנקט דסייף היינו כעיה"נ הוא רק על דרך ודמיון לדין עיר הנדחת (וכן מדוקדק בלשונו) ולא דהיה להם דין עיה"נ ממש.

אלמא אביו ואמו אחיו ובניו עבדו עבודה זרה), ומשני: 'אביו' - אבי אמו מישראל, 'אחיו' - אחיו מאמו מישראל, 'בניו' - בני בתו מישראל.

וצ"ב להגמרא מקשה גם מדכתיב 'אמו' ועל זה לא תירצה מידי. וכתב שם בשיח יצחק: אבל אמו לא חש לפרש - דבפשיטות יש לפרש אמו ממש מישראל, וכן ראיתי בגירסת עין יעקב דגריס הכי אביו - אבי אמו מישראל, אמו - אמו מישראל, עכ"ל. (וראה בדקדוקי סופרים שהביא מכת"י כגירסת העין יעקב). וכן הוא בפ"י רבינו חננאל: אביו - אבי אמו מישראל וכן אמו מישראל. וכ"ה במדרש לקח טוב פ"י וזאת הברכה. ומפורש לפי זה דנשים מישראל חטאו בעגל³⁰.

[החיד"א בפני דוד (פ"י ברכה אות י"ג) כתב דרש"י שם פירש רק מהו 'אביו', ומוכח דאמו הוא כפשטיה - אמו ממש שהיתה ישראלית, וזה כדברי השיח יצחק. אך בבאר בשדה (על פירש"י, בפ"י ברכה שם) כתב דרש"י והספרי דלא פירשו 'אמו מישראל' היינו משום דסברי דמייירי אפילו אמו מזרע לוי, וז"ל: דאפשר דהנשים משבט לוי חטאו דלא אשכחן דלא חטאו שבט לוי בעגל אלא הזכרים, אבל נשים אינו מוכרח. אבל בש"ס דקאמר 'אמו - אמו מישראל' צ"ל דסברי דגם נשים מזרע לוי לא חטאו, עכ"ל. ולדבריו שיטת רש"י והספרי דאפילו הנשים משבט לוי חטאו בעגל. ומדבריו עולה שכן הוא גם לגירסת הגמרא דלא גרס 'אמו מישראל'].

בתוס' ישנים שם גרס 'אמו - אם אמו מישראל'³¹, וכתב: אבל לא בעי למימר אמו מישראל דלא מיסתבר ליה שעבדו נשי הלויים עבודה זרה. וגם לפי זה מבואר דעכ"פ נשי ישראל חטאו. וראיתי להמנחה חדשה (מצוה ל"ג אות ו') שכבר עמד בזה וכתב: גירסת העין יעקב היא נגד המדרש ופרקי רבי אליעזר (מובא בטור או"ח סי' תי"ז) דס"ל דלא עבדו הנשים העגל. גם התוס' ישנים דכתבו דלא מסתבר ליה שעבדו נשי הלויים עבודת כוכבים - משמע הא נשי ישראל אפשר דעבדו.

דעת המדרש לקח טוב שהנשים חטאו

במדרש לקח טוב (פסיקתא זוטרותא פ"י ויקהל ל"ה כ"ב) איתא: הביאו חח ונזם וטבעת וגוי כדי שתבוא פריקה זו ותכפר על 'פרקו נזמי הזהב' של עגל, לכך נאמר ויבואו האנשים על הנשים, עכ"ל. ונראה מזה דהנשים ג"כ חטאו והוצרכו לכפרה. וכן משמע מקושיית המדרש לקח טוב בפרשתנו (ל"ב ג') על מה שנאמר 'ויתפרקו כל העם' שהרי שבט לוי לא עבדו עבודה זרה, ותיירץ דהכוונה רוב העם. ונראה מזה נמי דהנשים חטאו, ולכך הוקשה לו רק על שבט לוי³². ובאמת יעו"ש (בפס' ב') שכתב: אמר שמא הנשים יהיו חסות על תכשיטיהן וכו', אבל לא הועיל כלום שנאמר ויתפרקו. ונראה מדבריו אלו שהנשים הן שהתפרקו, דלא כתב כפירש"י שהאנשים פרקו מעל עצמם. ולפי מה שנתבאר אתי שפיר דהמדרש לקח טוב לשיטתו שכתב בפ"י וזאת הברכה עה"פ האומר לאביו ולאמו וגוי' - 'אמו מישראל'.

³⁰ בטעמא דקרא פ"י ברכה אכן תמה על גירסא זו דהא נשים לא עבדו העגל כלל, (ומה שהקשה עוד מהא דאין הבן נעשה שליח ב"ד להכות לאביו, ראה מנחה חדשה מצוה ל"ג אות ו' מה שיישב, ובפני דוד פ"י ברכה אות י"ג). וכן הקשה בעל השבט מוסר בספרו מגלה צפונות שם ד"ה מסכת יומא. וראה משך חכמה בפרשתנו (ל"ב כ"ו) דהטעם שלא אמרו בגמרא 'אמו מישראל' היינו משום שהנשים לא חטאו כמבואר במדרש.

³¹ לפי הגהת השיח יצחק (בפירוש ותיקון תוספות ישנים), וכן הוא בדקדוקי סופרים (אות ק'), עיי"ש שהביא מכת"י הגירסא 'אמו - אם אמו מישראל', וכתב: וכן היה הנוסחא לפני התוס' ישנים ובה תבין דבריהם, וצריך להתחיל הדיבור אם אמו. וכן כתב בא"י ה"ס ביומא שם, וכן בתורה תמימה בפרשתנו. (ונראה שהרד"ל בביאורו לפרקי דרבי אליעזר פמ"ה אות י"ט לא נחית לזה, עיי"ש. ועי' בהגהות היעב"ץ יומא שם).

³² באמבואה דספרי פ"י שלח (דף קע"ג): עמד בזה ע"ד הפסיקתא זוטרותא: והנה יותר הו"ל להקשות דגם נשים לא פרקו נזמיהן לעגל וכמבואר בפרקי דר"א וכו'. ועיי"ש שדן בזה אם נשים נכללו בכלל 'עם'. אולם לדברינו אתי שפיר דאכן ס"ל שהנשים פרקו נזמיהן, (ועי' תורה שלימה פל"ב אות כ"ב).

נמצא דאכן איכא מאן דאמר שהנשים חטאו בעגל, ולפי מה שנתבאר נראה שכן היא שיטת הש"ס, וכדאיתא ברבינו חננאל ובתוס' ישנים, וכן הוא לפי גירסת העין יעקב³³. ולדברי השיח יצחק כן הוא אף לפי גירסתנו - דמה שלא נתפרש בגמרא מידי על 'אמו' הוא משום דפשיטא שיש להעמיד קרא באמו מישראל, (וכן מבואר מדברי החיד"א הנ"ל)³⁴.

האם יש סתירה בדברי חז"ל אם הנשים חטאו

בספר **עדות ביוסף** (זולצבאך שנת תק"א) כתב בפרשתנו: נ"ל משום דמסופקין אנחנו אם גם נשים חטאו בעגל או לאו, לפי שניתן להם ראש חודש - כפירש"י במגילה (כ"ב: ד"ה ראשי), או 'האומר לאביו ולאמו' לא ראיתיו מוכח דאף נשים חטאו וכו', עכ"ל. ומבואר בדבריו שיש סתירה בין מה דאיתא שניתן לנשים ראשי חדשים בשכר שלא נתנו לעגל, לבין מה דמוכח מדברי חז"ל עה"פ האומר לאביו ולאמו וגו' שגם הנשים חטאו. ולפי מה שנתבאר הרי שאכן נחלקו בזה חז"ל.

אלא שבספר **תורות אמת** (להג"ר רפאל בירדוגו זצ"ל, או"ח סי' תי"ז) כתב ליישב סתירה זו, וז"ל: כתב הטור (שם) שלא נתנו נזמיהם לעשות בו עגל. ואף שמצינו שעבדו העגל כמ"ש יומא דס"ו ע"ב עה"פ האומר לאביו וכו' אבי אמו מישראל ואמו מישראל, משמע שעבדו. י"ל דמעיקרא כשרצו ישראל לעשות העגל באו אצלם ליתן הנזמים ולא רצו, אך כשעשו העגל ויצא להם שלא כפי הטבע, דכתיב ויצא העגל הזה ודרשו ז"ל שעשו כשפים עד שיצא שלא כהטבע (עיין רש"י על פסוק הנזכר), אז להיות שדעת הנשים קלה שראו הפלא הזה, עבדו אותו גם כן, עכ"ל³⁵. לדבריו נמצא דאינו מוכרח שיש מחלוקת בדבר.

אך לפי פשוטו נראה טפי שנחלקו רז"ל בעיקר הדבר אם הנשים חטאו בעגל, וכמו שנתבאר.

*

³³ לפי משנ"ת יש לדון במש"כ **רעק"א** (או"ח סי' תר"י סק"ב) בשם הפרי מגדים **בתיבת גמא** (פר' אחרי אות ד') דיש מקומות שנוהגים שלא ללבוש זהב ביוה"כ מטעם שלא יהא קטיגור, ובנשים לא שייך כן דהא לא נתנו זהב לעגל. (בלא"ה יש להעיר דבמקור הדברים בתיבת גמא הסיק: ומי"מ דלא לייטי לאנצויי ונשים מזונותיה ביד בעלה - שייך קטרוג, לכן נוהגים שאין לובשין זהב כלל ביוה"כ. ועיי"ע שם פ"י וישלח אות ה').

³⁴ אלא שאינו מוכרח כדבריו, דבאמת לפי גירסא דילן דלא גרסינן בגמרא להדיא 'אמו מישראל' יש לפרש דבמה שאמרו 'אביו - אבי אמו מישראל' הכוונה לדרוש בלשון הכתוב 'לאביו ולאמו' - אביו של אמו. וכ"כ מהרי"י אלגאזי זצ"ל **בקהלת יעקב** (מענה לשון ח"א לשון תורה אות הוא"ו סי' של"ט): נראה דדריש לאביו ולאמו - אביו של אמו, דאילו אמו מישראל ליכא למימר דהא נשים לא חטאו בעגל וכו'. וצ"ל דתהיה הוא"ו דיולאמו' וא"ו הביאור, לאביו - ואיזה אב אמרתי לך - אותו שהיה אב לאמו. כנלע"ד ליישב הכתוב למי"ד דנשים לא חטאו בעגל, עכ"ל. ונראה שכדבריו מבואר בקוצר אמריו של **האבן עזרא** בפרשתנו (ל"ב כ"ז): ורבים פירשו 'האומר לאביו ולאמו' על זה המעשה והוצרכו לפרש 'אביו ואמו' - אבי האם, עכ"ל.

³⁵ כעיי"ז כתב **החתם סופר** בדרשות (לסוכות נ"ג: ד"ה שאלה), דתירץ הא דנשים פטורות ממצות סוכה אף היו באותו הנס דענני הכבוד, משום דענין ענני הכבוד הוא שפלט החוטאים בעגל, וכשמחל להם הקב"ה ביוה"כ חזר וקלטם הענן, על כן עושים אז סוכות, ונשים שלא חטאו בעגל לא פלטם הענן מעולם, על כן הן פטורות מסוכה. ושוב כתב דאפילו אם נימא דהנשים ג"כ חטאו, מכל מקום לא פלט הענן אלא דוקא את האנשים שקראם הקב"ה עם קשה עורף, אבל נשים דעתן קלות ונוחות להתפתות אין חטאם גדול כל כך שיפלט אותן הענן.

ביאור דברי האור החיים דלמשכן לקחו מהנשים דבר מרובה מפני שהיה כפרה על חטא העגל

כבר הזכרנו דברי האור החיים (ריש פרשת תרומה, עה"פ מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי) ד'מאת כל' אתי לרבווי אשה לנדבת המשכן, וביאר דאף שמבואר בגמרא (ב"ק קי"ט.) דאין לוקחין מהנשים אלא דבר מועט בלא רשות בעליהן, מכל מקום למשכן הותר לקחת מהנשים אף דבר מרובה - מאחר שהמשכן הוא כפרה על חטא העגל כמבואר במדרש, 'והנשים גם כן במקום כפרה לוקחים מהן'.

ובברכת שמעון הקשה על דבריו, שהרי הנשים לא חטאו בעגל - כמבואר במדרשים - ולא הוצרכו לכפרה כלל. וכתב ליישב דמכל מקום הוצרכו כפרה על שלא מנעו מבעליהן לחטוא, ודן אם יש חיוב ערבות בנשים. אמנם יש להעיר דביאורו נסתר מדברי המדרש (במד"ר כ"א י' ותנחומא פנחס ז') דאיתא להדיא 'ומיחו בבעליהן'. וראה לעיל מה שכתבנו בביאור דברי האוה"ח.

אכן לאור מה שנתבאר - דמצינו מחלוקת בזה בדברי חז"ל אם הנשים חטאו בעגל - יש ליישב בפשטות דהאוה"ח כתב תירוץ זה אליבא דמ"ד שהנשים גם הן חטאו בעגל, וזהו שכתב ד'במקום כפרה לוקחים מהן'³⁶.

אלא שעדיין טעון ביאור לפ"ז, דמאחר שהטעם דאין לוקחים מהם דבר מרובה הוא משום דחיישינן שאין זה מדעת בעלה ואין לה רשות לזה, א"כ מאי שנא כשניתן לשם כפרה, סוף סוף יש לחשוש דהוי גזל מהבעל.

ובביאור דבריו נראה, דמאחר שהנתינה היא לשם כפרתה ממילא חיובא רמיא על הבעל. ויובן בהקדם דברי הצפנת פענח (להגאון הרוגוטשובר זצ"ל, בפרשת ויקהל) עה"פ 'ויבואו האנשים על הנשים' שכתב דלכך באו האנשים עם הנשים - כי אין מקבלים מאשה שיש לה בעל דבר מרובה (וכמו שכבר ביאר הספורנו בפסוק שם: 'עם הנשים המתנדבות באו האנשים שלהן להסכים בנדבה - כדי שיקבלו הגבאין מהן - שאין מקבלים מן הנשים אלא דבר מועט'). אך הקשה על כך מהמשנה בנגעים (פי"ד מ"ב) דאדם מביא קרבן עשיר על אשתו וכל קרבנות שחייבת, ופירש רש"י בבבא מציעא (ק"ד. ד"ה אדם): שהוא חייב בקרבן לידתה וצרעתה, ואם הוא עשיר אין יכול לומר היא אין לה כלום ותיפטר בקרבן עני, עכ"ל רש"י. וכאן נמי האשה חייבת בבנין המקדש כמו שכתב הרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"א הי"ב), והוי דומיא דקרבן שחייבת בו - דחיובא רמיא על בעלה, ואם כן בנדבת המשכן לכאורה לא היה צורך בהסכמת האנשים. ותירץ דמכל מקום בעי ידיעת הבעל. עכת"ד הצפנת פענח.

ונראה דגם כוונת האוה"ח הק' היא על דרך זה, דמאחר שהוי חובה על האשה לתת תרומה למשכן ממילא רמיא על הבעל - ואין בזה חשש גזול ממנו - ולכן הותר לקחת ממנה אף דבר מרובה. ומה שכתב האוה"ח הטעם משום דהוי כפרה על חטא העגל - יובן ע"פ מה שכתבו התוס' (ב"מ שם ד"ה הכי) דחובת האיש בקרבנות אשתו היינו 'דוקא בקרבנות שהן חובה לכפרתה', דלפ"ז אין די במה שהאשה חייבת בבנין ביהמ"ק (כמו שנקט הצפנת פענח), דמכל

³⁶ אי נמי יתכן דס"ל להאוה"ח שאף לפי דברי המדרשים (שהזכיר הוא עצמו בפרשתנו ל"ב ב') שהנשים לא רצו לתת נזמיהן, מכל מקום אחר שיצא העגל נכשלו בו גם הן, ועל דרך שכתב התורות אמת הנ"ל.

מקום אין בעלה מחוייב בזה כל שאין החיוב לכפרתה. משום כך ביאר האוה"ח דבתרומת המשכן שהיה בזה **חובה לכפרתה** על חטא העגל - על כן היה הבעל מחוייב לתת עבורה³⁷.

ואתי שפיר דברי האוה"ח דהטעם שנתרבו הנשים ליטול מהם למשכן אפילו דבר מרובה הוא מחמת שהיה בזה כפרה על העגל³⁸.

ובדעת האור החיים נראה שבאופן זה שהבעל מחוייב בכפרתה - וממילא מותר לקחת ממנה דבר מרובה - אין צריך אפילו ידיעתו, (ודלא כמו שתירץ הצפנת פענח³⁹). וכן מבואר בשו"ת **רב פעלים** (חו"מ ח"ג סי' ד'), דהנה הגר"ח פאלאג'י זצ"ל בספרו **רוח חיים** (יו"ד סי' רמ"ח אות ו') הביא דברי האוה"ח הללו להלכה, וכתב ע"פ דבריו שאם הגבייה היא לצורך כפרה - מקבלים מן הנשים אפילו דבר מרובה. ובשו"ת רב פעלים הביא דברי הרוח חיים וכתב שלפ"ז אין צריכה ליטול רשות מבעלה, דכיון שהוא חייב לשלם עליה אין בזה חשש גניבה, דהא ממון בעלה מסור בידה להוציא ממנו הוצאות הבית הצריכים ואינה צריכה לשאול מבעלה על כל דבר בפני עצמו, ודבר זה של הוצאת הכפרה הוא בכלל הוצאות הבית⁴⁰.

*

אלא שבעיקר דברי הצפנת פענח יש לעיין, דאף שאשה חייבת בבנין ביהמ"ק מכל מקום הא אין שיעור קבוע כמה היא חייבת לתת, וא"כ דמי לכאורה לנדר ונדבה שכתבו הראשונים דאין הבעל חייב בכל מה שנודרת ונודבת, [עיין רש"י בב"מ (שם ד"ה כל הקרבנות) ובתוס' שם. והתוס' בנזיר (כ"ד. ד"ה דתניא) כתבו: אבל נדרים ונדבות לאו כל כמינה לידור אלף עולה ליום. ועיי' עוד בפ"י הרא"ש]. ונראה דס"ל להצפנת פענח דלבנין ביהמ"ק חייב כל אחד לפי מה שאומדים אותו, וא"כ דמי לקרבן עשיר. ולפי מה שביארנו דברי האוה"ח ע"פ דברי הצפנת פענח - צ"ל דגם דעתו כן. ובאמת שכן מצינו מפורש בדברי האור החיים (בפרשת תרומה שם) שכתב בענין נדבת המשכן: 'כי באיש שיודעים בו שהוא נדיב לב - לא יכניסוהו במשפט ההערכה לדעת מה יקבלו ממנו'. הרי מבואר דדעתו שסתם איש - שאין יודעים בו שהוא נדיב לב - היו מעריכים כמה חייב ליתן, ואתי שפיר היטב דעת האוה"ח לשיטתיה.

.....

---

³⁷ ומצאתי שכן כתב בספר **איל המלאים** (להג"ר אריה ליב קרא זצ"ל, פ"י ויקהל ד"ה ומעתה) דאם הנשים חטאו בעגל היה הבעל חייב בנדבתן למשכן בשביל כפרתן, ודמיה לקרבן שהיא חייבת בו, עיי"ש.

³⁸ הנה לדעת הר"ש בנגעים (פ"ד מ"ב) חייב הבעל רק בקרבנות שהן לטהרה, (היינו 'כל קרבן שהוא להכשירה ולהתירה בשום דבר', כמו שכתב **בתפארת ישראל** שם אות צ"ד), ודלא כהתוס' בב"מ הנ"ל דכל שבא לכפרה חייב הבעל, (עי' **מנחת חינוך** מצוה רפ"א אות ד'). ונראה דלפ"ז לא קשה קושיית הצפנת פענח הנ"ל, כי אף אם נימא שחייב בנין ביהמ"ק חשיב לכפרה - מ"מ לדעת הר"ש אינו מחוייב רק במה שהוא לטהרה ובא להתירה מאיזה איסור שיש עליה. אמנם **מהרמב"ם** (פ"י משגגות ה"ו) דלא חילק בזה משמע דס"ל כהתוס', (וכ"כ בתפארת ישראל הנ"ל בדעתו).

³⁹ וכן מסתבר שדוקא הצפנת פענח שפירש כהספורנו - שהאנשים הוצרכו לבוא עם הנשים כדי שיקבלו מהן נדבתן - הוכרח לומר דאף שהבעל חייב בזה מכל מקום צריך ידיעתו, דאל"ה למה הוצרכו לבוא עם הנשים. אבל לדעת האוה"ח שבנדבת המשכן נתרבו הנשים אף לדבר מרובה מפני שהוא לכפרה, נמצא דכאן לא נאמרה כלל ההלכה דאין מקבלין מהן דבר מרובה, ושפיר י"ל דמאחר שהבעל חייב בנתינה זו עבור אשתו שוב אין בזה משום גזל מהבעל וממילא אין צריך אפילו ידיעתו.

⁴⁰ ויעויין בענין זה בתרומת הדשן סי' רפ"ב, ובשו"ע אהע"ז סי' צ"א ס"ד ברמ"א ובנו"כ.